

GALLERI BUNKER

Forarbeid

Torgeir Nordmark Opsahl

Forarbeid Masteroppgave i Arkitektur

NTNU 2012/2013

Torgeir Nordmark Opsahl

Veileder: Bjørn Otto Braaten

Innhold

Hva	05	Stedet i dag	23
Hvorfor	07	Program	24
Bunker som galleri	09	Brukere	27
Galleriets utvikling	11	Premisser	29
Guggenheim Museum, Bilbao	13	Metode	30
Tate Modern, London	15	Forslag til innlevert materiale	30
Punta della dogana, Venezia	17	Fremdrift	31
Sola Kommune	19	Kilder	33
Stedets historie	21		

Hva

Mitt utgangspunkt for diplomoppgaven er en fascinasjon for bunkerstrukturene som ligger langs jærkysten. Jeg vil fokusere på kystfortet Sola Land II, et støttepunkt for Sola Flyplass under den andre verdenskrig.

I denne diplomoppgaven vil jeg gi voksne et barns nysgjerrighet. Jeg vil transformere Stützpunktgruppe Sola Land II for å tydeliggjøre bunkeren som typologi. Jeg vil gi fortet en ny funksjon som øker oppmerksomheten rundt bunkerne og anlegget som helhet. Denne funksjonen skal også aktivisere solastranden sør. Jeg vil undersøke om noe av bunkerens atmosfære kan oversettes til moderne arkitektur.

Hvordan kan et nedlagt fort bli galleri for samtidskunst?

Jeg vil arbeide med landskap og struktur. Ved å ta utgangspunkt i historiske tegninger og foto kan jeg la fortets originale system få innvirkning på mine arkitektoniske grep. Fortets logiske bevegelsesmønster ble langt på vei godtatt av etterkrigstidens besøkende. Tydeliggjøring av fortets logikk kan bli en del av oppgaven.

Bunkerens identitet og atmosfære vil få fokus. Kan endring tydeliggjøre bunkerens identitet? Hvor mye av bunkeren kan endres før særpreget forsvinner? Hvordan kan bunkerens atmosfære brukes i en moderne sammenheng?

Møte mellom det nye og det gamle er et viktig tema i mitt arbeid. Hvordan skal nytt byggeri forholde seg til krigshistoriske minnesmerker? Hvordan skal samspillet mellom nytt og gammelt være?

Hvorfor

Bunkerens betydning for lokalsamfunnet er i endring. Etterkrigstidens avsky er blitt til en fascinasjon for mange. Jeg mener det er viktig å ta vare på krigsminner, fordi de representerer en tid som har hatt stor innflytelse på Norges utvikling. Bunkerens originale funksjon er i dag bare et historisk ekko, og derfor innehar bunkerne et potensial til ny bruk.

Vi går spennende tider i møte. Bunkerdebatten i Rogaland er i full gang. Trenden viser at det er den jevne innbygger som protesterer når eiere vil sanere. Eieren er ofte For-

svaret eller kommune, og fortene er som regel på natur-skjønne områder. Uten lokalsamfunnets engasjement vinner kapitalen over historien. Jeg vil at min diplomoppgave skal være et innspill i denne debatten. Jeg vil kombinere fortets historie med en samfunnsnyttig funksjon. I tillegg vil jeg tydeliggjøre bunkerne slik at besøkende får en overraskende og spennende opplevelse. Jeg tror at et prosjekt som utfordrer, provoserer og skaper oppmerksomhet, er nødvendig for å sette et samfunnsmessig søkelys på vår krigshistorie.

Bunker som galleri

Jeg mener at bunkerens identitet påvirker den besøkende på en interessant måte. Denne identiteten skapes av en rekke aspekter som til sammen utgjør bunkeren. Historien har utvilsomt en innvirkning på bunkerens særegenhet, men jeg vil påstå at historiekunnskapene til den besøkende ikke er avgjørende for opplevelsen av bunkeren.

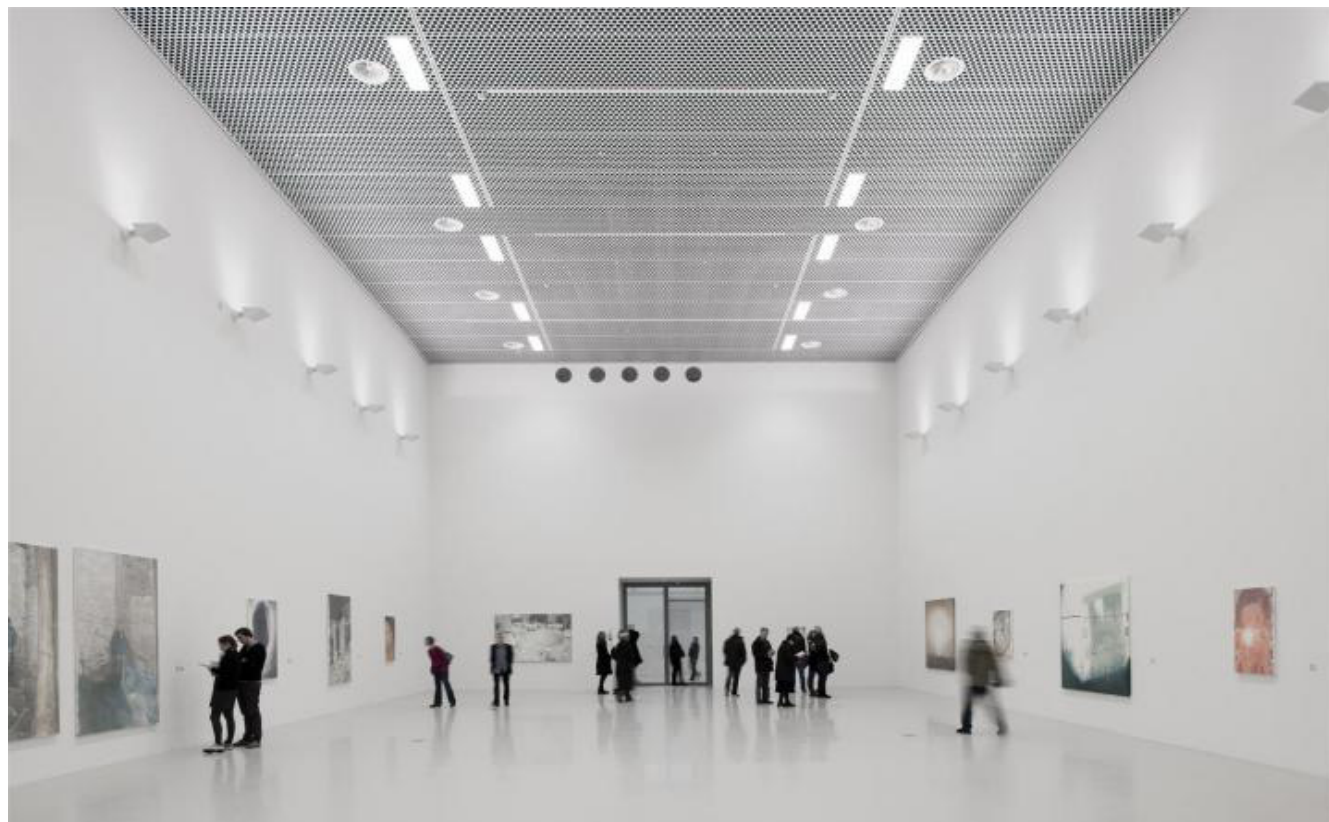
Systemet som viser fortets strategiske plassering, bunkerens enkelhet og uniformitet, er også med på å danne et bilde på hva en bunker er. Tyngden i strukturene minner om oldtidens ruiner, og får oss til å distansere bunkerne fra moderne arkitektur. Store dimensjoner får oss mennesker til å virke mindre og dette gjør noe med sinnstemningen vår. Bunkeren kan til tider virke skalaløs og derfor blir den ytterligere fremmedgjort.

Bunkerens forhold til landskapet er meget interessant. De fleste bunkere langs Jæren er særdeles godt tilpasset landskapet. Dette muliggjør en bevegelse rundt, igjennom

og over bunkerne. Det å forflytte seg fra åpent landskap til under jorden, innehar en kontrast som gjør deg detaljfokusert. Bevegelsen er viktig i opplevelsen av bunkeren, akkurat som bevegelse er essensiell for galleriarkitektur.

Jeg mener at bunkeren egner seg som utstillingsrom fordi den har en atmosfære og særegenhet som kan forsterke kunstnerens intensjon. På samme måte som musikk forsterker opplevelsen av film, kan bunkeren forsterke opplevelsen av kunst.

Galleri Bunker vil være et alternativ til moderne galleri, hvor de hvite omgivelser er byttet ut med særpreg og atmosfære. Kontrasten mellom det åpne jærlandskapet og det beskyttende bunkerrommet vil gi en dynamikk i anlegget. Den russiske litteratur- teoretikeren Viktor Sjklovskij sier at kunstens viktigste virkemiddel er underliggjøringen. Jeg tror at bunkerrommet med sin særegenhet kan bidra til nettopp dette.

Galleriets utvikling

“We are hardly challenged in our accustomed habits as consumers when we walk at a leisurely pace through stylish and generously proportioned gallery rooms whose dimensions disappear in the magic glow of the white walls reflection.”

I boken “Spaces of experience” retter forfatter Charlotte Klouk et kritisk søkelys mot dagens moderne galleri. Hun mener at forholdet mellom kunst og rom ikke blir ivaretatt i moderne utstillingslokaler. Det finnes helt klart et potensial i å undersøke rommets betydning for kunst. Hun påpeker også at galleriets innvirkning på sosial kontakt bør undersøkes. Hun påstår at terskelen for å ha ulike meninger er lavere i kunstdiskusjoner enn i andre sammenhenger, derfor er det viktig at galleriet inviterer til diskusjon.

Før galleriene ble populære på midten av 1700- tallet, var kunst ofte opplevd i sammenheng med spesifikke rom. Jeg

mener kirken er et godt eksempel på hvordan objekt og rom forsterker hverandre. Skulpturlandskap Nordland er et moderne eksempel på hvordan kunsten forholder seg til, og blir forsterket av stedet.

Jeg tror at bunkerrommet med sitt særpreg og atmosfære kan fungere som et alternativ til andre moderne galleri. En bunker vil utvilsomt påvirke kunsten som stilles ut, og vil derfor stille premisser for objektet. Det må være opp til kunstneren om arbeidet kan inngå i en dialog med et slikt rom.

“, it is important that we do not loose sight of the fact that the contemplative museum is not the only model at our disposal. In the absence of other public spaces that offer the possibility of a similarly free and open- ended form of communication, it might be wise to invest time, money and energy into different forms of display.”

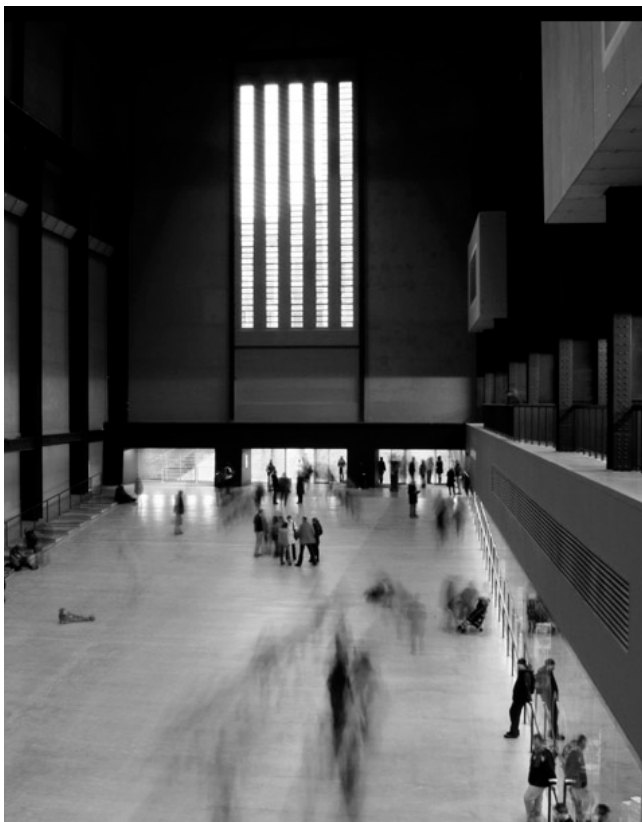

Frank O. Gehry tegnet dette utstillingsrommet i samarbeid med kunstneren Richard Serra. Bilde over viser Serra's Snake som er laget av bølgende stålplater.

Guggenheim Museum, Bilbao

Guggenheim Museet i Bilbao er tegnet av Frank Gehry og åpnet i 1997. Formspråket til dette galleriet gir signal om noe grensesprengende og nytt. Bygningen er lite stedstilpasset, og blir dermed sett på som et utstillingsobjekt i seg selv. Galleriet har et uttrykk som antyder nye romopplevelser, men dette er bare delvis bekreftet av interiøret. De fleste rom i museet er ordinære, hvite utstillingsrom, men det finnes unntak. På grunnplanet har Frank Gehry tilpasset rommene i forhold til kunsten som skal stilles ut. Charlotte Klonk påpeker at slike tilpasninger bør gjøres med omhu. Rom med sterk karakter kan begynne å

konkurrere med kunstverket om forholdet mellom rom og kunst misforstås. Denne problemstillingen er også relevant for min diplomoppgave. Frank Gehry designet rom for spesifikke kunstverk, mens jeg vil tegne utstillingsrom som gir muligheter for en varierende utstilling. På den måten er det rommet som legger føringer for kunsten, og ikke omvendt. Ved å ta utgangspunkt i rommet, vil galleriet være mer robust og mer tilpasset endring og utvikling.

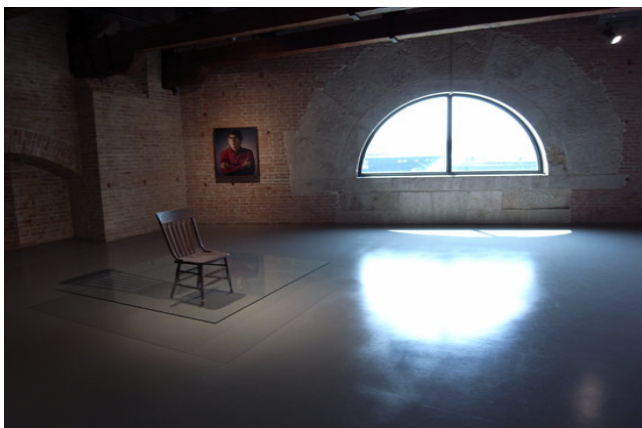
Bildet til venstre viser turbinrommet i Tate Modern

Tate Modern, London

Tate Modern ble på mange måter et motsvar til Guggenheim i Bilbao. Frank O. Gehrys museum har liten kontakt med lokalmiljøet, og de fleste som besøker galleriet er turister. Store deler av utstillingen er midlertidig og skiftende. Tate Modern åpnet i 2000 og er lokalisert i en transformert kraftstasjon. Dermed etablerer arkitektene Herzog og de Meuron en kontakt mellom kunst og historisk industri. Det mest spesielle rommet i dette museet er stedet hvor en gammel turbin var plassert. Dette rommet har beholdt mye av sin industrielle råhet og står derfor i kontrast til resten av museet. Tomheten etter turbinen gir galleriet et offentlig rom for diskusjon, og et knutepunkt som binder de forskjellige avdelingene sammen. Det sju etasjers turbinrommet

gir også muligheter for installasjoner av en størrelse som er uvanlig i tradisjonelle galleri.

Store deler av Tate Modern består av de hvite rommene som Charlotte Klonk kritiserer. Historiske avtrykk kombineres med modernismens normer, men kritikere påstår at kraftstasjonens sjel ikke er merkbar i de hvite områdene. Jeg mener at Tate Modern starter en interessant diskusjon mellom nytt og gammelt. Museet bruker den historiske bygningskroppen til å utvikle ideen om utstillingsrom. Turbinrommet har en særegenhet som kan sammenlignes med bunkerrommet. Det ligger et naturlig potensiale i dets unike utforming og historie.

Punta della Dogana, Venezia

Tadao Ando kombinere nytt og gammelt på en meget interessant måte i museet Punta della Dogana. I motsetning til Tate Modern involverer Tadao Ando historien på et mer raffinert vis. Hans moderne grep blir gjort for å tydeliggjøre de gamle strukturene fra 1414. Andos velkjente fascinasjon for hvit plasstøpt betong, preger også dette bygget. Betongen fungerer som romskapende element, i tillegg til å støtte det gamle bæresystemet. Jeg mener at han viser arkitektonisk mot når han lar seg inspirere av den historiske bygningen på en ganske direkte måte. Nye vinduer i venetiansk stil får moderne detaljer. Tradisjonell belegningsstein danner gulvet til Courtesy Palazzo Grassi. Dette er en innramming av et tidligere renovert område av grunnplanet.

Jeg mener Tadao Ando bruker moderne arkitektoniske grep til å fremheve den historiske atmosfæren i Punta della Dogana. Denne atmosfæren har utvilsom innvirkning på hvordan kunsten blir oppfattet og bidrar dermed til et godt og kanskje robust samspill mellom kunst og rom. Jeg mener at et robust utstillingsrom har særegne kvaliteter som kan tilby en atmosfære til forskjellige typer kunst, samtidig som kunsten styrker rommet. Tadao Andos bevisste forhold til denne sammenhengen er inspirerende og hans fremgangsmåter er viktige som referanser for min diplomoppgave.

Sola kommune

Fylke: Rogaland

Areal: 69 km²

Folketall: 24 278 (30.06.2012)

Sola grenser til Stavanger i nord, Sandnes i øst og Klepp kommune i sør. Stavanger lufthavn, Sola, gir kommunen en sentral rolle i fylket.

Kommunenes hjemmeside reklamerer for områdets spor etter menneskers virksomhet, fra steinalderen via bronsealderen, vikingtid og frem til i dag. Den interessante krigshistorien til Sola kommune blir ikke nevnt. Denne delen av historien er grunnlaget for mye av infrastrukturen vi ser i dag. Sola har en fortid som festning og var et meget viktig område under den andre verdenskrig. I vest grenser Sola mot nordsjøen. Denne grensen har skapt livsgrunnlaget for utallige generasjoner. Grensen var også en av de best bevokdede i 1940.

Stedets historie

Sola lufthavn ble bygget i 1937 og var den andre flyplassen med betongrullebane i Europa. Den ble sett på som en toppmoderne flyplass, og meget godt strategisk plassert for tyske flytokter over Atlanterhavet. Derfor ble Sola flyplass prioritert ved angrepet på Norge 9 april 1940. Klokken 8.00 om morgenen igangsatte oberlautnant Freiherr von Brandis det som i dag er registrert som historiens første flybårne angrep. Tyske fallskjermjegere møtte stor motstand fra bakkemannskapet på flyplassen, men nordmennene måtte etter kort tid innse at slaget var tapt. Sola var også stedet for det første marinefartøyangrep mot landbaserte installasjoner. 17 april 1940 bombarderte den britiske krysseren "Suffolk" Sola flyplass. Operasjonen kan i dag betegnes

som mislykket. Rekognoseringsfly som skulle lede ilden, mistet radiokontakt med krysseren og derfor fikk ikke selve flyplassen store skader. Men sjøflyavdelingen ble ødelagt. I tiden mellom den tyske invasjonen av Norge og de alliertes invasjon av Normandie, var Rogaland generelt, og Stavanger spesielt, et sterkt beskyttet område. Britiske piloter kalte denne regionen for "Vepsebolet" på grunn av det massive landbaserte antiluft- forsvaret. Stavanger ble oppgradert til festning, "Festung Stavanger", på grunn av en overhengende fare for at akkurat denne regionen skulle bli stedet for de alliertes invasjon.

Stützpunktgruppe Sola Land II

Stedet i dag

Solastranden er et av de mest populære rekreasjonssteder i Rogaland. Om sommeren ligner den på et postkort fra varmere strøk. Tusenvis av mennesker oppsøker stranden som badegjester. Mange spiller ballspill og andre jogger langs vannkanten. Om vinteren er aktivitetene endret til spaserturer og surfing. Stavanger Turistforening reklamerer for turløyper fra Solastranden og sørover.

I oktober 2012 sammenfalt mine planer om oppmåling av fortet med en av høststormene. I det jeg løper fra bunker til bunker, treffer jeg flere som er ute på stranden. I ly av betongveggene funderte jeg over hva som får folk til å oppsøke elementene på den måten. Jærstrendene har nok en større tiltrekningskraft enn det jeg var klar over. Det er nettopp møte med vær og vind, land og vann, som er viktig. Derfor er Solastranden aldri folketom.

I dag er det bare en liten iskiosk som tilbys badegjestene på sommeren. Sola Strand Hotel har en restaurant, men jeg tror terskelen for at en turgåer skal oppsøke denne, er ganske høy. Sola Strand Hotel er allikevel det eneste “stedet” på Solastranden, og blir derfor et naturlig møtepunkt. Tradisjon tro har jeg oppholdt meg ved hotellet alle somrene jeg kan huske. Det var i fjor vinter jeg gjenoppdaget området som tyskerne kalte Stützpunktgruppe Sola Land II. Fortet ligger i sørenden av stranden og har kvaliteter jeg mener kan utkonkurrere hotellets betydning som møteplass. I min diplomoppgave vil jeg transformere dette fortet til et nytt møtepunkt og et sted for diskusjon. Jeg vil gi spaserende nye opplevelser langs de eksisterende og velbrukte bevegelseslinjene. Store deler av min diplomoppgave handler om å tydeliggjøre bunkerne som ikke får oppmerksomhet i dag. Jeg tror lokalbefolkningen generelt ville blitt overrasket over hva som skjuler seg bak sanddynene.

Program

Historiske

Stützpunktgruppe Sola Land II består av en gruppe på 10 bunkere. Tre større luftvern-bunkere, en større og fem mindre nærkampbunkere. I tillegg tyder tyske kart på at det fantes et kommandoområde ved fortet. En stor bunker som i dag er nedgravd.

I min diplomoppgave vil jeg studere hver enkelt bunker gjennom tegning og modell. I utgangspunktet skal bunkerne fungere som utstillingsrom, men dette kan endres om mine studier tilsier noe annet. Tydeliggjøring og samspill mellom kunst og rom, blir viktige tema i dette arbeidet

Moderne

Jeg vil supplere fortet med funksjoner som galleriparken, stranden og lokalsamfunnet trenger. En kafé som møtepunkt og sted for diskusjon. Toaletter og andre nødvendigheter for badegjestene. Det vil også være aktuelt å diskutere et nytt galleribygge som kan supplere bunkerne og gi en helhet til anlegget .

Bevegelseslinjer

En interessant og viktig del av oppgaven vil være å tilrettelegge for bevegelse mellom de historiske bunkerne, nytt byggeri og eksisterende infrastruktur. Noen av rutene kan være basert på historien, mens andre er nyetablerte. Det å oppleve bunkerne og kunst gjennom bevegelse, er også et interessant tema som kan ha innvirkning på oppgaven.

Brukere

Kunstneren

Jærstrendene har fascinert lokale og internasjonale kunstnere i årevis. “Sola International Art Festival” fant sted på Solastranden i 1986. Installasjoner og opptredener ute i vannkanten skapte stor oppmerksomhet.

I 1998 monterte Antony Gormley skulpturverket “Another Place” på Solastranden. Jernmennene, som var kopier av ham selv, provoserte samtidig som de vekket positiv interesse i lokalmiljøet. VG meldte om “Solabuer i harnisk over statuer” og påstod at flere av jernmennene var skutt på med hagle. Hvis kunstnerens ønske er å fremprovosere engasjement og følelser, kan en beskytning av kunst tolkes som et komplement. Solastranden er et offentlig sted og gir derfor kunstnere mulighet til å nå et større publikum. Derfor

tror jeg at et prosjekt som Galleri Bunker kan appellere til mange kunstnere lokalt, nasjonalt og internasjonalt.

Kreative personer har de siste årene vist interesse for bunkerne langs Jæren. Installasjoner, grafitti og street art av håndverksmessig god kvalitet tyder på at diskusjonen mellom bunker og kunst allerede er i gang. Galleri bunker er derfor ikke et nytt konsept, men bare en videreføring.

Publikum

Lokalbefolkningen, turister, rekreasjonsbrukere, surfere, mosjonister, bunkerentusiaster, kunstinteresserte.

Premisser

Stützpunktgruppe Sola Land II og resten av Solastranden, inngår i hundremetersbelte som er automatisk vernet langs jærkysten. Et premiss for oppgaven er at prosjektets samfunnmessige verdi bli ansett som viktigere enn landskaps generelle vern.

Bunkerne ved fortet er ikke vernet og fremstår i dag som preget av tidens tann. Det er ikke noe annet enn selve strukturene som minner om krigen. Alt av materiell og inventar er fjernet.

Metode

Fagprofilen på dette arbeidet er prosjekteringsoppgave. Jeg vil derfor veksle mellom tegning, CAD og modell på en slik måte at selve undersøkelsene får fokus. Jeg vil benytte ulik skala for å belyse og undersøke forskjellige deler av prosjektet.

Arbeidet vil bli strukturert i temauker. Jeg vil starte uken ved å definere tydelige mål og delmål. Jeg vil dokumentere arbeidet og bruke prosesshefte som verktøy for å drive prosjektet fremover.

Modellarbeid står sentralt i min oppgave. Jeg vil bruke modeller til å undersøke hvordan bunkeren kan få en moderne funksjon og bidra til å gjøre fortet om til et sted. Modeller egner seg bra som et pedagogisk verktøy og kan derfor være nyttige i diskusjoner med andre.

Forslag til innlevert materiale

Hefter

- Forarbeid
- Prosesshefte
- Bakgrunnshefter

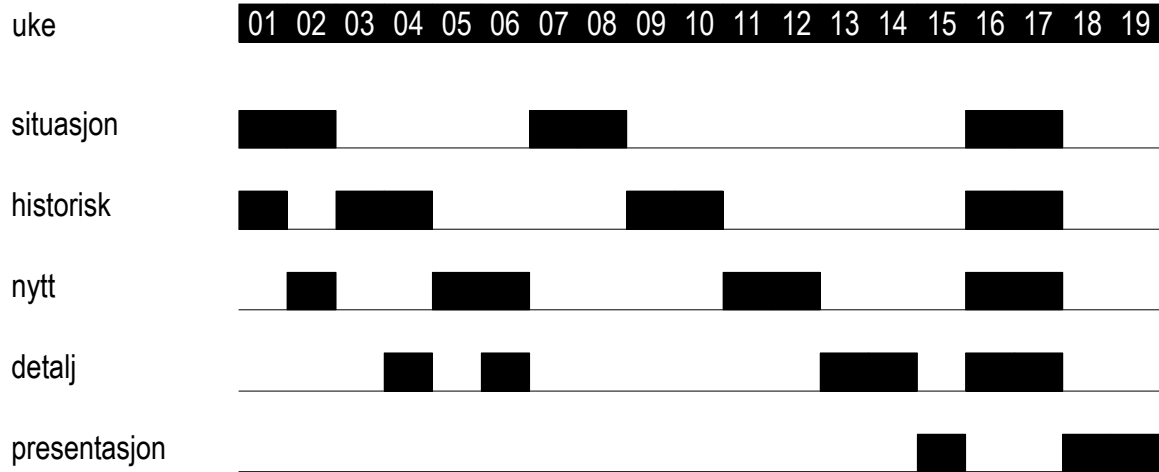
Tegninger

- Situasjon
- Utsnitt
- Detalj

Modeller

- Situasjon
- Utsnitt
- Detalj

Fremdrift

Kilder

Litteratur

Klonk, Charlotte (2009) Spaces of experience. New Haven, Conn. : Yale University Press

Ettrup, Erik (2005) Festung Stavanger. Atlantikwallverlag

Helgesen, Jan Petter (1987) Sola i Krig. Dreyer bok

Ormøy, Ragnhild (1997) Sola Bilder 1860- 1960, Sola kommune

Egne bilder fra tomten

side: 4, 6, 8, 24, 26

Personer

Asbjørn Husebø, Rogaland Krigskistoriske Museum

Erik Ettrup, forfatter av Festung Stavanger

Jostein Kirkerud, førsteamanuensis ved Institutt for form og farge

Bjørn Otto Braaten, veileder, førsteamanuensis ved Institutt for byggekunst, prosjektering og forvaltning

Nettsider

www.architecture.mapolismagazin.com

www.bakedmedia.wordpress.com

www.designboom.com

www.art-now-and-then.blogspot.no

www.flicker.com: Anders Harbo

